

Niemniej jednak to wartościowa pozycja, która przedłuża niejako toczącą się każdego dnia w sercach, sumieniach i umysłach młodych i nie tylko młodych ludzi osobistą debatę na temat miłości, płciowości, czystości, wierności czy wstrzeźmliwości. Należy polecić tę książkę młodzieży, duszpasterzom, studentom nauk o rodzinie i ludziom pracującym z młodzieżą, zajmującym się problematyką małżeńską i rodzinną oraz wszystkim chcącym pogłębić swą wiedzę o osobie ludzkiej i jej płciowości jako niezwykle ważnym aspekcie życia człowieka dorosłego.

ks. Andrzej Jacek Najda – WSR UKSW Warszawa

Jarosław Kozak, Małżeństwo i rodzina w świadomości nupturientów w Polsce i Wielkiej Brytanii. Studium socjologiczne na 120-lecie istnienia Polskiej Misji Katolickiej Anglii i Walii, Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej „Gaudium”, Lublin 2015, 386 s.

Współczesne społeczeństwo polskie jest w okresie permanentnych przemian. Transformacje te dotyczą także rodzin i życia małżeńskiego. Niektórzy twierdzą nawet, że nie są to przeobrażenia, lecz wprost „okres rozpadu i dezintegracji. Nałożyło się na to wiele czynników kulturowych, nastąpiły istotne zmiany w postawach wobec małżeństwa, posiadania dzieci, ról płci, sposobu i zakresu funkcji realizowanych przez rodzinę. Tradycyjna rodzina, rozumiana jako nuklearny związek rodzinny oparty na małżeństwie kobiety i mężczyzny i biologicznym rodzicielstwie, stała się jedną z form obok tzw. alternatywnych form życia małżeńskiego, takich jak: kohabitacje, małżeństwa bezdzietne ze świadomego wyboru, samotne rodzicielstwo, zastępcze rodzicielstwo, wspólnoty kilku związków partnerskich, rodziny zrekonstruowane, związki homoseksualne”¹.

Zmiany zachodzące w społeczeństwie polskim przekładają się na głębokie przeobrażenia świadomości moralnej i religijnej młodych. Szczególne przemiany zachodzą w spojrzeniu na rzeczywistość małżeństwa i rodziny oraz etyki małżeńsko-seksualnej². Dotyczą także rangi życia rodzinnego, priorytetu rodziny wobec

---

¹ M. Leszczyński, *Bezpieczeństwo społeczne Polaków wobec wyzwań XXI wieku. Zarządzanie bezpieczeństwem*, Warszawa 2011, s. 74.

² D. Tułowicki, *Zmiany w moralności seksualnej młodzieży*, w: *Młodzi, sex, miłość i media*, red. M. Brzeziński, R. Śliwowski, Łomża 2012, s. 155.

innych celów życiowych oraz pokładania nadziei rodziny w sytuacjach trudnych³. Rodzina traci bowiem swe pierwsze miejsce w hierarchii aksjologicznej, zyskują zaś wartości związane z pracą i wykształceniem. Tracą dobre miejsce także wartości prospołeczne i religijne, sama zaś religia w coraz mniejszym stopniu oddziałuje na życie Polaków⁴. Przemiany te zyskują dodatkowe uwarunkowanie: migracje młodych do innych krajów i spotkanie z innymi uwarunkowaniami kulturowymi.

W tym kontekście przemian na szczególną uwagę zasługuje książka Jarosława Kozaka *Małżeństwo i rodzina w świadomości nupturientów w Polsce i Wielkiej Brytanii. Studium socjologiczne na 120-lecie istnienia Polskiej Misji Katolickiej Anglii i Walii*⁵. Ta wydana w Lublinie przez Wydawnictwo Archidiecezji Lubelskiej Gaudium pozycja próbuje uchwycić sposób postrzegania małżeństwa i rodziny przez młodych zamierzających zawrzeć małżeństwo zarówno w Polsce, jak i w Wielkiej Brytanii. To umiejscowienie próby badawczej na Wyspach Brytyjskich jest szczególnie cenne, gdyż – wedle danych – zamieszkuje tam ok. 850 tys. Polaków⁵. Cel publikacji naświetla autor już na początku wstępu, pisząc: „Celem niniejszej książki jest próba odpowiedzi na pytanie: jak kształtują się poglądy osób bezpośrednio przygotowujących się do małżeństwa na temat wybranych kwestii przestrzeni małżeńsko-rodzinnej, jakie jest miejsce i rola rodziny w świadomości nupturientów. W niniejszej pracy próbowano także zwrócić uwagę na ciągłość bądź zmianę wzorów rodzinnych z rodzin pochodzenia jako ewentualnych grup odniesienia dla przyszłych małżonków. W ten sposób podjęto się analizy ewentualnego wpływu tendencji sekularyzacyjnych i indywidualizacyjnych na postawy respondentów” (s. 17). Stawia także pytania badawcze: „W kontekście jakich wartości pojawia się rodzina? Czy w społeczeństwie polskim można mówić o pierwszych oznakach pożegnania się z tradycyjną rodziną? Czy w bliskiej przyszłości nowoczesnego społeczeństwa rodzina należy jeszcze do najważniejszych celów życiowych młodzieży? Czy małżeństwo jest rzeczywiście upragnioną formą życia młodego pokolenia? Jaką formę życia preferuje młode pokolenie? Czy można mówić o dylematach generacji Y, takich jak chociażby: partnerstwo *contra* małżeństwo, małżeństwo i rodzina *versus* kariera zawodowa i dobrobyt? Czy młodzi ludzie, wychowani już w duchu dzisiejszego czasu, będą chcieli mieć

---

³ A. Kwak, *Rodzina – źródło kapitału życiowego*, w: *(Prze)moc w rodzinie. Instytucjonalne formy (po)mocy*, red. M. Orłowicz, M. Gościńiewicz, G. Pisarczyk, Toruń 2014, s. 16.

⁴ D. Tułowiecki, *Atmosfera religijna współczesnej rodziny*, w: *Miedzy kryzysem w rodzinie a kryzysem rodziny*, red. J. Kupny, M. Łuczak, Katowice 2011, s. 34.

⁵ <http://wiadomosci.onet.pl/wielka-brytania-i-irlandia/wielka-brytania-polacy-najwieksza-grupa-obcokrajowcow/h1bc5b> [odczyt z dn. 30.12.2015].

dzieci, ile i z jakich powodów? Co będzie dla nich najważniejsze w życiu małżeńskim i rodzinnym? Jak oceniają swoich rodziców oraz swoje z nimi relacje? Jaką rolę odgrywa rodzina pochodzenia w kształtowaniu wyobrażeń o własnym małżeństwie i rodzinie?” (s. 19).

Aby odpowiedzieć na te pytania, autor zdecydował się podjąć projekt badawczy, którego koncepcję szczegółowo opracował, stworzył narzędzie badawcze – ankietę oraz uzyskał wiarygodny materiał empiryczny. Badania empiryczne zostały przeprowadzone za pomocą kwestionariusza ankiety w roku 2014 w jednym mieście w Polsce: Lublinie oraz w trzech miejscowościach Anglii: Nottingham, Luton oraz Dunstable. Materiał ten został poddany analizie statystycznej.

W pracy postawiono trafne i uzasadnione hipotezy badawcze. W hipotezie głównej umiejscowiono założenie, że „sekularyzacja życia społecznego i towarzyszące jej zjawisko pluralizmu form życia małżeńskiego i rodzinnego mają znaczący wpływ na postrzeganie małżeństwa i rodziny przez nupturientów oraz przyjmowane przez nich, w ramach wcześniejszego procesu socjalizacji, tradycyjnych modeli małżeństwa i rodziny” (s. 20-21). Hipoteza główna została przez autora w merytoryczny sposób uzasadniona w oparciu o teorie współczesnych socjologów religii oraz badania empiryczne. Przyjęto także hipotezy szczegółowe, które odnoszą się do analizy powiązań między zmiennymi (cechy społeczne, demograficzne i religijne). Hipotezy te oscylują wokół przyjętych zmiennych niezależnych: miejsca przebywania, płci, intensywności praktyk religijnych, miejsca pochodzenia, wykształcenia.

Publikacja składa się z ośmiu rozdziałów: dwa pierwsze – mają charakter teoretyczny, trzeci – metodologiczny, pięć kolejnych – empiryczny. W rozdziale pierwszym (s. 27-58) autor zaprezentował dynamikę i strukturę małżeństw zawieranych w Polsce. Dokonał tego w oparciu o wyniki dwóch Narodowych Spisów Powszechnych Ludności i Mieszkań z lat: 2001 i 2011. Korzystał także z Roczników Statystycznych Głównego Urzędu Statystycznego. W rozdziale drugim (s. 59-95) autor w sposób wnikliwy oraz wykazując się wysokim znawstwem zagadnienia dokonał prezentacji zjawiska emigracji. Procesy te ukazał zarówno w kontekście historycznej mobilności ludności polskiej, jak i współczesnych uwarunkowań przemieszczania się Polaków na tereny Wielkiej Brytanii po wejściu Polski do Unii Europejskiej. Szczególnie podkreślił znaczenie emigracji w kontekście życia religijnego i rodzinnego, w tym sposobu zawierania małżeństw. Jarosław Kozak powołuje się w swych analizach na badania międzynarodowe, w tym: European Union Statistic on Income and Living Conditions, raport Rządowej Rady Ludnościowej z lat 2011-2012, badania Głównego Urzędu Statystycznego, badania POLPAN zrealizowane przez IFiS PAN, raport Accession Monitoring Report z 2008 roku, pomiary CBOS, raporty „Rzeczpospolitej” na temat sytuacji z roku 2012 oraz

Biura Analiz Sejmowych za rok 2006, dane dla Anglii i Walii opublikowane przez Office for National Statistics.

Rozdział trzeci (s. 97-119) – metodologiczny – to wprowadzenie do badań własnych nad modelami małżeństwa i rodziny stworzonych w mentalności młodych – zgłaszających się do swych parafii w celu zawarcia małżeństwa. Część ta zawiera problem badawczy, pytania badawcze, hipotezy, opis przebiegu badań. Autor dokonuje szczegółowego omówienia kwestionariusza ankiety, w tym rodzajów pytań oraz kafeterii odpowiedzi w pytaniach zamkniętych.

Kolejne rozdziały empiryczne zawierają prezentację zgromadzonego przez autora materiału empirycznego. Rozdział czwarty (s. 121-144) to analiza wskaźników religijności badanych na tle badań polskich. Autor wziął pod uwagę między innymi: autodeklarację wiary, autodeklarację przynależności wyznaniowej, deklarację uczestnictwa we Mszy niedzielnej. Rozdział zakończony jest podsumowaniem skupionym w ośmiu punktach (s. 140-142) oraz ukazaniem ogólnego obrazu religijności młodych Polaków żyjących zarówno w Polsce, jak i na emigracji.

Rozdział piąty (s. 145-212) to analiza motywacji zawarcia małżeństwa przez młodych oraz prognoza ról w zakładanej rodzinie. Autor zarówno kreśli w nim uwarunkowania społeczne oddziałujące na myślenie młodych, jak i prezentuje znakomicie opracowane statystycznie dane empiryczne. Część ta stanowi analizę motywacji zawierania ślubu kościelnego, cech partnera mających wpływ na decyzję o zawarciu małżeństwa, opinie o cechach dobrego małżeństwa, opinie na temat sytuacji i zdarzeń mających wpływ na osłabienie i zanik miłości małżeńskiej, preferowane modele godzenia obowiązków domowych i wychowania dzieci z pracą zawodową, deklaracje rezygnacji z pracy zawodowej na rzecz życia rodzinnego, gdy sytuacja materialna na to pozwala, preferowane podziały ról w małżeństwie i rodzinie pomiędzy kobietę i mężczyznę.

Rozdział szósty (s. 213-248) to udana próba uchwycenia przez autora podzielanych przez respondentów wartości i wzorów życia rodzinnego. Jarosław Kozak, wychodząc z założenia, że czasy współczesne będą oddziaływać na modele życia rodzinnego, pytał młodych zamierzających zawrzeć małżeństwo o cele bliskości seksualnej, akceptację współżycia seksualnego narzeczonych, opinię na temat rozwodów, opinię o nierozzerwalności małżeństwa sakramentalnego, o aborcji, o antykoncepcji. Rozdział kończy uporządkowane i odnoszące się do postawionych hipotez pomocniczych dwanaście wniosków.

Rozdział siódmy (s. 249-283) to analiza opinii badanych Polaków mieszkających w Polsce i w Anglii na temat wychowania i kształcenia dzieci. Autor zestawia dane z pytań o chęć posiadania dzieci, preferowaną ich liczbę, motywy posiadania potomstwa, warunki niezbędne do decyzji o zrodzeniu potomstwa, cele wychowawcze, deklarowane drogi wychowania religijnego dzieci. Rozdział ten także

kończy się uporządkowanymi i przemyślanymi wnioskami. Autor dokonuje ich w oparciu o analizy statystyczne materiału empirycznego oraz uprzedni rachunek statystyczny.

Rozdział ostatni – ósmy – to skuteczna i trafna próba uchwycenia, w jaki sposób rodzina pochodzenia przyszłych małżonków stanowi dla nich samych grupę odniesienia w sytuacji tworzenia własnej rodziny (s. 385-307). Analizie zostały poddane deklaracje badanych na temat właściwości wzorcotwórczych rodziny pochodzenia, atmosfery religijnej domu rodzinnego, relacji z ojcem i matką. Dziesięć uporządkowanych wniosków zamyka rozdział, wedle którego można uzyskać obraz, iż „rodzina jest postrzegana przez nupturientów jako wspólnota życia. Jest to jedno z miejsc budowania poglądów, wsparcia emocjonalnego, punktu odniesienia do wyborów życiowych” (s. 306).

Ramami dla książki jest wstęp i zakończenie. Wstęp wprowadza czytelnika w lekturę, zakończenie stanowi podsumowanie badań, weryfikację hipotez badawczych oraz omówienie typologii postaw wobec małżeństwa. We wstępie, przy całej jego wartości, można dostrzec redakcyjne niedopatrzenie – złą numerację rozdziałów przy prezentacji ich treści oraz rozkładu w całości pracy. Wedle tekstu liczba ich wynosi siedem, w tym: jeden teoretyczny, jeden metodologiczny i pięć empirycznych (s. 22-23). Autor nie dopracował tego fragmentu publikacji i nie zauważył, że w książce inaczej rozłożono materiał teoretyczny, niż – być może – zrobił to we wstępnej wersji książki. Wstęp zapowiada bowiem jeden rozdział teoretyczny, ostatecznie zaś w publikacji znajdujemy dwa takie rozdziały.

Na szczególną uwagę oraz docenienie pomysłu zasługuje natomiast końcowa typologia (s. 311-325), wedle której wyodrębniono pięć kategorii podejść do małżeństwa i rodziny: ultrakonserwatyści (9,0%), tradycjoniści – kontynuatorzy (31,0%), kontestatorzy tradycji (36,0%), bezbarwni (6,55), wichrzyciele (17,5%). Każda z kategorii została przez autora szczegółowo opisana, podano rozkład zmiennych, charakterystyczne dla grupy cechy, a każda z nadanych etykiet – w przekonujący sposób uzasadniona. Podano także wskaźniki, w oparciu o które stworzono w sposób bezwzorcowy, na drodze analizy skupień, interesujący schemat. Publikację kończy spis bibliografii (s. 335-356) oraz aneks zawierający narzędzie badawcze w dwóch wersjach językowych: polskiej i angielskiej.

Ta ważna publikacja Jarosława Kozaka, młodego socjologa, wytrawnego badacza posiadającego zdolność ostrożnych i trafnych wniosków, wpisuje się w linię empiryków wykształconych pod okiem Janusza Mariańskiego – wielkiej postaci polskiej socjologii religii i moralności. Nie dziwi zatem metodologia autora, której uczył się u boku swego mistrza. Nie dziwi wnikliwość analizy statystycznej oraz ciekawy sposób dokonywania typologii, także wypracowany w środowisku

naukowym stworzonym pod okiem Mariańskiego⁶. Nie dziwi również bogactwo cytowań socjologa z Lublina, który posiada znaczący dorobek badawczy i wydawniczy. Jarosław Kozak wyraźnie idzie śladami swego profesora, zdobywa zdolność wnikliwej analizy rzeczywistości społecznej, wyważonych sądów, wnikliwej analizy uzyskanego materiału empirycznego. Nie boi się nowych problemów badawczych, nie stroni od inicjatyw metodologicznych, zachowuje otwartość na wszelkie analizy społeczne rzeczywistości. Wskazuje także we wnioskach wyjątkowe powiązania analiz socjologicznych z innymi naukami, nie ograniczając badań do „wspomagania systemów, które bada” (s. 332). Przypomina Kościołom, że nauki społeczne nie są ich wrogami, że nikt nie oczekuje od nich by kierowały się przede wszystkim popularnością społeczną lub sondażami. Kościoły winny jednak badać procesy zachodzące w (post)nowoczesności, by sam się zmieniając, zachować własną tożsamość zachować otwartość na rzeczywistość. W przeciwnym przypadku pozostaną wyłącznie instytucją strzegącą tradycji i obyczajów.

Książka ta jest ważną pozycją wydawniczą dla wielu kategorii odbiorców: duchownych w Polsce oraz duszpasterzy polonijnych, dla teologów i socjologów rodziny oraz familiologów, dla instytucjonalnych przedstawicieli Kościołów oraz analityków zjawiska ateizmu i sekularyzacji. Może ona także stanowić ważny dla terapeutów wspomagających rozwój jednostek w kontekście ich życia rodzinnego, poradnictwa dla małżonków na etapie kryzysów małżeńskich, badaczy trwałości małżeństw, dzietności oraz przemian zachodzących w rodzinach. Wiele ciekawych materiałów znajdą w niej zainteresowani alternatywnymi formami życia małżeńskiego, badacze emigracji, dzietności Polaków oraz religioznawcy. To ważna książka ukazująca się na rynku wydawnictw naukowych w ważnym czasie. Ważne jest więc, by została przez naukowców i praktyków dostrzeżona.

ks. Dariusz Tułowiecki – WNS UPJPII Kraków

---

⁶ D. Tułowiecki, *Bez Boga, Kościoła i zasad? Studium socjologiczne nad religijnością młodzieży*, Kraków 2012, s. 391-398.